

JONO JABLONSKIO DĖMESYS STILIUI

ĮVADAS

Lietuvių kalbos stilistikos pratarinėje Juozas Pikčilingis rašo: „Ieškant atsakymo, iš ko dera mokytis stiliaus, pirmiausia akys kreiptos į tuos pačius šaltinius, kuriais rėmėsi Jonas Jablonskis.“ (Pikčilingis 1971: 3). Čia reikėtų pridurti, kad stilisto akys kreiptos ne tik į tuos pačius šaltinius, bet svarbiausia – į pačius Jono Jablonskio raštus.

Ir iš tiesų, J. Pikčilingio stilistikos darbai kupini J. Jablonskio citatų, pavyzdžių, taisyčių, redagavimų. J. Jablonskio raštai jam buvo tikra praktinės stilistikos mokykla: „Man, kaip stilistui, nuolat tenka atsigręžti į jį ir pasitikslinti – ar tuo keliu einu...“ (Marčiulionytė 1991: 23).

J. Jablonskio indėlį į stilistiką J. Pikčilingis ne vieną kartą yra įvertinęs konferencijose, televizijos laidose, radijo valandėlėse, interviu¹. Paskutinį kartą pagerbė proginiu straipsniu „Teatgyja ji, kalbos sąžinė“ (Pikčilingis 1990: 5–6), skirtu 130-osioms bendrinės kalbos kūrėjo gimimo metinėms.

Be J. Pikčilingio, apie J. Jablonskio pažiūras į stilių yra rašę Jonas Palionis (1959: 43–47), Arnoldas Piročkinas (1975: 4–11; 2000: 162–163), o apžvalginėje monografijos dalyje „Apie lingvistinės lietuvių stilistikos formavimąsi“ – Vaida Knabikaitė (2006: 50–63). Tačiau J. Jablonskio atliktų darbų mastas toks didelis, o stilistų tyrimai tokie fragmentiški ir epizodiški, kad jų laukia dar gana daug darbų. J. Jablonskio dėmesys stiliui atsiskleidžia įvairiais aspektais: 1) praktinės stilistikos, t. y. stiliaus kultūros; 2) minties logikos ir stiliaus santykio; 3) kalbos etikos, iš jos – ir etinės stilistikos. Kiekvienas iš jų galėtų būti medžiaga atskirai temai. Antra vertus, dėmesio nusipelno ir paties J. Jablonskio rašymo stilius, buvęs pavyzdžiu to meto rašytojams – ne tik literatams, bet ir laikraštininkams, vertėjams, recenzentams, vadovėlių autoriams. Iš minėtų aspektų straipsnyje paminėsiu tik vieną kitą ryškesnį kalbininko dėmesio stiliui ženklą. Pamė-

¹ Apie tai yra sakęs interviu pats J. Pikčilingis (žr. Marčiulionytė 1991: 23).

ginsiu apibūdinti ir paties J. Jablonskio stilių (šiuo klausimu, berods, apskritai dar nerašyta).

Logiškai pasvertos, lakoniškos J. Jablonskio interpretacijos vieno ar kito pasakymo atžvilgiu, atidi polemika su rašytojais leidžia manyti esant ne tik kalbos taisyklingumo, logiškumo, bet ir stilingumo kriterijus, bendruosius stiliaus reikalavimų principus. Bendrinės kalbos normintojui rūpėjo ir kalbos taisyklingumas, grynumas, ir tikslumas, aiškumas, ir sklandumas, gyvumas bei glaustumas. Visos J. Jablonskio minimos kalbos ypatybės – *sklandi, aiški, plačiai suprantama, padori, įmanoma* – yra ir beindrosios stilingos kalbos ypatybės.

J. Jablonskio požiūris į stiliaus taisymsus matyti iš vienos kitos pastabos ar platesnio komentaro: „pataisymas išimto iš teksto vieno kito sakinio ar žodžio, be paties teksto, mažą teturi, rodosi, vertės skaitytojui“ (JablR IV 1935: 222); „Mano surašytuose kalbos pavyzdžiuose nemaža yra tokių žodžių [...], kurie čia, kalbamajame rašte, tik ne savo vietoje pavartoti. Patys tie žodžiai kalboje vartojami“ (JablR IV 1935: 328); „tam reikėtų ir visos žmonių kalbos tarmės geriausiai mokėti“ (JablR IV 1935: 114). „Autorius, kurs nori skaitytojo suprantamas [būti], savo rašinį rašydamas turi žinotis ir kam jį rašąs. Mažo mokslo žmonėms jis turi rašyti įmanomai; didesnio mokslo žmogui rašydamas, jis gali ir painesniais, įmantresniais posakiais operuoti...“ (JablR V 1936: 37). Šiuos komentarus galima suvokti kaip objektyviųjų stiliaus veiksmų aiškinimą, kai parenkant, vartojant ar siūlant tam tikras kalbos ir stiliaus priemones svarbu atsižvelgti į viso teksto turinį, jo kontekstą ir kalbėjimo situaciją, į kalbos vartojimo sritį bei adresatą, jo amžių, išsilavinimą. Plg. „Jeigu autoriaus [Jono Jablonskio] yra recenzuojamas koks mokyklos vadovėlis, žinoma, jis dažnai pasako savo nuomonę apie jo tinkamumą ir pedagogikos atžvilgiu...“ (Balčikonis 1935: VII). Be to, J. Jablonskis pripažįsta, kad redaktorius turi gerai suvokti autoriaus mintį, svarbu, kad taisydamas tekstą jos neiškreiptų. Šios pastabos aktualios ir mūsų dienų lingvistinės stilistikos mokslui.

NELOGIŠKO MĄSTYMO KRITIKA

Vieną plačiausių *Lietuvių kalbos stilistikos* skyrių „Bendrieji stilingos kalbos reikalavimai“ J. Pikčilingis pradėjo nuo poskyrio „Kalbos kultūra – minties kultūra“; t. y. nuo loginio mąstymo, kalbos aiškumo ir tikslumo, kaip gero stiliaus pagrindo, iš esmės remdamasis J. Jablonskio taisymais, cituodamas

jo kritišku mąstymu paremtas mintis. J. Jablonskį pažinoję amžininkai parbrėžia jo geležinę logiką: „Mokiniuose ypatingai kreipdavo dėmesį į loginį protavimo išvystymą.“ (Jokantas 1921: 541); „Žinoma, jo pažiūra buvo visur kritinga, nes juk buvo didelės logikos žmogus, daug matęs ir galvojęs.“ (Smetona 1930: 44).

Net ir meno kūrinėliuose, kaip J. Jablonskis sakydavo, *darytinėse pasakose*, turinti būti išlaikyta minties turinio logika, vaizdai turi būti įtikėtini, nenutolę nuo tikrovės. Čia prisimintina, kad jis buvo baigęs klasikinę filologiją ir studijavęs antikinę retoriką, kurioje iškeliami viena svarbiausių teksto kalbos ypatybių – tiesa, teisingumas (lot. *veritas*), tikroviškumas (lot. *veri similis*).

Skaitymų knygoje radęs neteisingai rašant apie bites, kalbininkas kantriai aiškina, kad bitės „neprisipildo „savo medaus pilvelio“; jos nieko nepila „per savo vamzdelį“ ir nieko nedalija savo seselėms!... Kalbėkim ir su vaikais tiesiai, tik kalbėkime vadovėlyje taip, kad vaikai mus suprastų ir kad jiems sveikas būtų tas mokslas, kurio mes jiems teikiame“ (JablR II 1933: 224). Kaip matyti iš šio pavyzdžio, recenzento budrumo, loginio mąstymo, tiesos siekimo neužliūliuoja švelnūs deminutyvai (*pilvelio, vamzdelį, seselėms*). Radęs toje pačioje knygoje sakinį „erelis suka sau lizdą ąžuoluose“, J. Jablonskis pastebi jame net du nukrypimus ir rašo, kad nieku būdu taip sakyti mokyklos vadovėlyje negalima, tokie paukščiai ne suka, o tik „krauna ar kaip kitaip darosi lizdus; antra vertus, erelis susidaro lizdą tik tai kur toli, aukštose uolose, kur nėra, rodosi, nė ąžuolų“ (JablR II 1933: 225).

J. Pikčilingis, eidamas J. Jablonskio tradicijų keliu, rašo: „prieš taisomas stilistiškai sakinytis turi būti patikrintas pagal loginio sprendimo reikalavimus, nes kitaip visa stilistinė „apdaila“ gali likti be prasmės“ (Pikčilingis 1971: 36). Žinoma, nederą „kiekvieną pasakymą dirbtinai tempti ant logikos kurpalio [...]. Per didelio logizavimo kalba ne visuomet mėgsta. Ypač ten, kur ji atlieka emocinio poveikio funkciją“ (ten pat, 42), t. y. meniniuose kūrinuose.

MENINIŲ TEKSTŲ REDAGAVIMAS

J. Jablonskis daugiausia taisė kalbos klaidas, daromas dėl slavų (rusų, lenkų) kalbų įtakos. Kalbininkas ne viename straipsnyje nurodo objektyvias tokių klaidų priežastis. Šiuos žodžius jis taikė Vincui Krėvei-Mickevičiui, Juozui Tumui-Vaižgantui, Faustui Kiršai ir kitiems rašytojams: lietuvių rašytojai

esą dėl to nutolę nuo savo žmonių kalbos, kad mokėsi rusiškose mokyklose, kalbėję ir rašę rusiškai arba lenkiškai, įpratę reikšti savo mintis rusų literatūros posakiais, vietomis ir lenkiška frazeologija. Ne vienas ilgokai gyvenęs ir dirbęs Rusijoje, „ten gavo ir progos gerokai primirkti tų svetimybų“ (JablR IV 1935: 335). Taisydamas gausybę rašybos, skyrybos, gramatikos, leksikos klaidų (atskirus leksikos vienetus ir žodžių junginius), kalbininkas paliesdavo ir kalbos savitumo, stiliaus dalykus, tačiau specialiai jų neišskirdavo.

Nuo gimtosios kalbos ir stiliaus jausmo neatskiriamas lietuvių kalbos savitumas ypač gerai matyti verčiant iš svetimų kalbos į savąją: „Kalbininkas galėtų čia savo akį atkreipti į dviejų mūsų rašytojų stilių, pažiūrėti, kiek visas šitas vertimas yra įmanomai išreikštas mūsų kalbos žodžiais ir sakiniiais“ (JablRR II 1959: 416), – rašo J. Jablonskis apie Krėvės redaguotą Petro Vaičiūno vertimą. Kitoje recenzijoje, rašydamas apie B. Griгаitytės verstą Skvorcovo leidinį *Nuostabūs skruzdės gyvenimo atsitikimai*, J. Jablonskis pasigenda kalbos gyvumo – kad „skaitytojas, turėdamas prieš save „vertimą“, jaustųsi esąs visai namie, turįs darbo su rašiniu, skiriamu tiesiog Lietuvos vaikams, mūsų žmonėms“ (JablRR II 1959: 241–242). Jis norėjo matyti vertimo darbą tokį, kuris „meistrą giria“ (JablRR II 1959: 292), todėl pats kantriai taisė visus vertimo nelygumus, gerino stilių. Neišleisdavo iš akių ir adresato, kuriam skiriamas vertimas. Pavyzdžiui, nepaikė tarptautinių ar tarmiškų žodžių, tik sakė, kad reikia mokėti tinkamai juos vartoti: „tik ten, kur be jų apsieiti negalime“ (JablR IV 1935: 144). „Vertėja gali mėgti ar vartoti tam tikrus savo tarmės žodelius, daug kam nesuprantamus, bet vis delto nereikėtų jie brukte brukti į vertimą, skiriamą mokyklai: jie sunkins teksto supratimą.“ (JablRR II 1959: 243). Kitoje recenzijoje stilistiniu požiūriu panašiai rašė ir apie tarptautinių žodžių vartojimą – kad mokiniui be tų „piktų dagių“ sakiniai būtų daug aiškesni, suprantamesni, gyvesni, žmoniškesni...

J. Jablonskis kritikavo didelę verstinių tekstų ydą – pažodinį vertimą. Kalbininkas mokė versti mintį, o ne žodžius, tai ypač taikė frazeologijai. Pats įvairius žodžių junginius vertė gana išradingai, stilingai, lietuviškomis konstrukcijomis. Tai galima spręsti iš jo 1908 m. verstos rusiškos M. Bogdanovo knygelės *Visuomenės įnamiai*. Štai keletas pavyzdžių: *zabrošennaja derevuška – menkiausias kaimelis; kruglyj god – ištisi metai; mucha-babuča – musėlė-pasiutėlė; durak-durakom – kaip koks vėpla; važnoje lico – didelis daiktas; suščij vzdor – tušti plepalai* ir kt. „Iš tikrųjų tuose vertimuose būdavo sudėtas visas J. Jablonskio kalbos mokslas [...], frazeologizmų ir

specifinių žodžių junginių vertimas rodo vertėjo mokėjimą suvokti tiek svetimosios, tiek savosios kalbos dvasią. Čia labiausiai vengtinas pažodinis vertimas...“ (Vasiliauskaitė 1970: 154–155).

Taisytni J. Jablonskiui atrodė net kai kurie dabar jau įsigalėję frazeologizmai: *laužyti rankas*: **laužydama** rankas (= **grąžydama** rankas) sako... (JablR IV 1935: 327), **iš proto išeiti** (= **iš galvos** išeiti) (JablL 1985: 28, 29). Krėvės *Skirgailoje* jam užkliuvo frazeologizmas *turėti omenyje* (= *turėti galvoj, akivaizdij*): *Ar tu omeny turi tą vokiētį?* (JablR IV 1935: 327). Frazeologizmus *laužyti rankas*, *iš proto išeiti*, *turėti omenyje*, nors iš tiesų jie yra verstiniai, randame ir tautosakoje, ir geriausių rašytojų kūryboje². Juk paprastai netaisomos frazeologizmuose esančios svetimybės, net ir ne visai suprantami žodžiai, neredaguojama ir netaisyklinga sintaksė. Tačiau J. Jablonskis pataisydavo ir tokius dalykus. Pavyzdžiui, kaip pastebėjo A. Piročkinas (2000: 153), redaguodamas Vaižgantą J. Jablonskis junginį *viso svieto pirklys* taisė į *viso pasaulio pirklij*.

Vaižganto tekstas	J. Jablonskio taisytas tekstas
Nečirškė nė žiogeliai. <i>Teplaveno</i> tas vienas juodas didelis drugys. Pripratus matyti, kaip bent koks darbas virpina oro vilnis ir padaro balsą, tas <i>bebalsis plavenimas</i> dideliais sparnais, <i>kai</i> ir muselė, oru lėkdama, <i>zvembia</i> , dar labiau didino tylos klaikumą, dar labiau kėlė vaikų vaizduotę į vaiduoklių pasaulį, kuris čia aplink Valiulio piliakalnį prasideda; per jį įeinama į tą užkeiktąją valstybę, kur dvasios guli nejuda: gyvos ar negyvos? Kur kad ir bėgioja, nežinai, su tikslu ar be tikslo, <i>gyvom ar negyvom kojom</i> mina; <i>vygais</i> ar negyvais sparnais, kaip tas <i>gedulo</i> drugys, oru lakioja.	Nečirškė nė žiogeliai. Vienas juodas drugys <i>tepleveno</i> dideliais sparnais. Tas <i>bebalsiškas</i> jo <i>plevenimas</i> , – pripratus matyti, girdėti, kaip bent koks veiksmas oro vilnis virpina ir balsą išduodina, <i>kaip</i> ir muselė, oru lėkdama, <i>zvimbia</i> , – dar labiau didino tylos klaikumą, dar didžiau kėlė vaikų vaizduotę į vaiduoklių pasaulį, prasidedantį čia aplink Valiulio piliakalnį: per jį įeinama į tą užkeiktąją valstybę, kur guli nejuda, gyvos ar negyvos, dvasios, kur kad ir bėgioja jos, bet nežinai, su tikslu ar be tikslo, <i>gyvomis ar negyvomis kojomis</i> žemę mina; <i>gyvais</i> ar negyvais sparnais, kaip tas <i>gedulio</i> drugys, oru skraido. (JablRR II 1959: 403)

² Pavyzdžiui, *Frazeologijos žodynas* (FŽ 2001: 570) teikia tokius *laužyti rankas* (reikšme „labai sielvartauti“) pavyzdžius: *Taip nelaužyk sau rankų, kaip beržo šakas kad laužo užrūstintas vėjas* Mair. *Tik Zubrys vienas netylėjo, baltas rankas laužė* Krėv. *Laužo baltas rankeles jaunoji martelė ir gailias ašaras lieja* Vien. *Labiausiai verkė jauna mergelė po sodą vaikščiodama, rankeles laužydama* Tvr. *Motina rankas laužė, o vaiko jau nēr* Grv.

Šioje vietoje būtų pravartu žvilgtelėti į J. Jablonskio mėginimą taisyti Vaižganto tekstą. Keletą jo redaguotų Vaižganto sakinių yra aptarę J. Palionis, A. Piročkinas ir V. Knabikaitė, todėl čia pateikiu dar neanalizuotą Vaižganto teksto ištrauką. Šio rašytojo individualumą ir originalumą pripažino ir pats J. Jablonskis: „Skiriasi jis nuo kitų ir savo stilium“ (JablRR II 1959: 399).

Matyti, kad net ir po gana atsargių J. Jablonskio prisilietimų prie teksto dingo anaforiški Vaižganto paralelizmai: *nečirškė / teplaveno* sakinių pradžioje, nebeliko mielų tarmiškų *teplaveno, plavenimas*³. Sinonimų parinkimas taip pat kelia abejonių. Tarkim, Vaižganto žodis *lakioja* švelnesnis, poetiškesnis (kai kalbama apie lengvų, lakių, vaizduotės sukurtų vaiduoklių pasaulį), jis turbūt labiau tinka negu stilistiškai neutralus *skraido*. Be to, triskiemenis *lakioja* ritmiškai visos pastraipos pabaigą užveria geriau negu dviskiemenis *skraido*. Pasakymu *oru skraido* lyg ir netiktų rašyti apie „gedulio drugį“, kad jis *bebalsis plavena*, nes po pataisymo dabar jau girdėti triukšminga *r, r* garsų (*oru skraido*) aliteracija. Net ir pataisyta skyryba (o jai J. Jablonskis skyrė didžiausią dėmesį) keičia frazės intonaciją. Pavyzdžiui, pakeitus žodžių tvarką (*kur guli nejuda, gyvos ar negyvos, dvasios*) ir atsiskius klaustuko, nebelieka intriguojančios dilemos: *kur dvasios guli nejuda: gyvos ar negyvos?* Tai, kas labiausiai intriguoja skaitytoją, kas jam gnaužia kvapą (*gyvos ar negyvos?*), Vaižganto visiškai pamatuotai nukeliama į sakinio pabaigą, taip skaitytojo smalsumas išlaikomas ilgiausiai, o klaustukas čia labai reikalingas, jis – „abejonių, įvairių kankinamų svarstymų [...], mįslingų minčių įprasminimo, vaizdavimo simbolis“ (Abaravičius 2002: 168). Suredaguotame tekste šiuo atveju dingsta Vaižganto spėlionių paslaptis, estetinio pasakojimo įtaigumas.

Ir leksika, ir sintaksė, ir morfologija, žodžių tvarka ir rašyba bei skyryba taisyta, be abejo, ne tik dėl taisyklingumo – J. Jablonskis, matyt, siekė didesnio minties aiškumo, sklandumo, gyvumo. Taisyta nedaug ir nedrąsiai, tačiau, kaip rodo ši netrumpa Vaižganto teksto ištrauka, J. Jablonskio taisydas pakeitė rašytojo kalbėsenos būdą. „Stilius – tai autoriui būdingų išraiškos priemonių visuma ir jų kartojimasis, tai minčių ir jausmų perteikimo būdas, išskylantis aikštėn žodžių atranka, jų vartoseną, jungimo į sakinius ypatybėmis.“ (Pikčilingis 1971a: 6).

Paties J. Jablonskio prisipažinimu, jis nemėgęs kištis į rašytojo stilių: „stiliaus dalyką linkęs esu patiems rašytojams palikti, – man dažniausiai

³ Plg. su J. Balčikonio tekstu: *Žmonės manė, kad ten gulbė plaveno sparnais* (LKŽ X 118).

pati stiliaus kalba terūpi“ (JablR V 1936: 72), tačiau, kaip matėme, net mažiausias žodžių tvarkos pakeitimas keičia rašytojo stilių. Štai, rodos, be reikalo pataisytos net ir daugiskaitos įnagininko galūnės *gyvomis ar negyvomis kojomis*, nes nebelieka šnekamojo stiliaus intonacijų: plg. *gyvom ar negyvom kojom*. Nekeliantis abejonių dalykas čia yra J. Jablonskio pastebėta teksto rinkėjų klaida: *vygais / gyvais*, gal dar nekliūva redaktoriaus parašytas žodis *žemę [mina]*, nors ir be jo mintis visiškai aiški, todėl belieka pritarti J. Palioniui, kad „[...] savaip perdirbdamas, perstilizuodamas atskirus Vaižganto sakinius, vietomis kiek nublankino originalų „vaižgantišką“ stilių [...], šitoks tų sakinių pertvarkymas (dalyvinių ar padalyvinių lyčių įvedimas, kai kurių žodžių pakeitimas ir kt.) kiek modifikavo ir patį Vaižganto stilių: perstilizuotieji sakiniai jau nebe tokie glausti ir išraiškingi, jau nebe tokie „vaižgantiški“ (Palionis 1959: 46–47). Panaši ir A. Piročkinio nuomonė: „Jablonskis labai rūpestingai ieškojo stilistiškai adekvačių norimai išreikšti minčiai, piešiamam vaizdui pakaitalų. Tačiau ne visada jam tai pavyko padaryti [...]. Apskritai reikėtų pasakyti, kad kiekvienas redaktoriaus įsikišimas į tokio rašytojo kaip Vaižgantas kalbą yra įsikišimas ir į stilių.“ (Piročkinas 2000: 162).

Kad J. Jablonskis ne visada buvo įsitikinęs dėl kai kurių literatų tekstų (dažniausiai ne originalių, o verstinių) taisyčių, rodo ir juos lydintys komentarai *labiau tiktų, man rodos* ir t. t. Suprasdamas, kaip sunkiai apibrėžiama riba tarp *tinka / netinka*, pavyzdžiui, dėl Krėvės *Skirgailos* taisyčių, jis rašo: „Jei autorius ar kas kitas tikrai nesutiktų su kuriais mano šios vietos taisyėmis ir norėtų viešai dėl jų pasispyriuoti su manim, galėčiau dėl tų taisyčių ir teisintis arba, jei reikės, nuo jų ir atsisakyti arba kur-ne-kur nusileisti ir, gal būt, su savo „priešininku“ sutikti.“ (JablRR II 1959: 312).

Vis dėlto jokių būdu negalėtume teigti, kad J. Jablonskis neprisidėjo prie rašytojų stiliaus tobulinimo. Net ir įsižeidę, nesutikdami su taisyėmis, rašytojai buvo verčiami diskutuoti, ieškoti tikslesnio, gyvesnio, aiškesnio lietuviško žodžio, lietuviškos sintaksinės konstrukcijos, geriau pamąstyti, atidžiau žiūrėti, ką ir kaip rašyti.

J. Jablonskis mandagiai, taktiškai primindavo rašytojams, kad bent priimtų tuos taisyčius, su kuriais sutinka, o savo taisyklinga kalba ir nepriekaištingu stiliumi, be abejonės, sudrausmindavo per didelę laisvę mėgstančius, „be jokių sąvaržų“ rašančius literatus. Kalbininko žodžiais, *licentia poetica* (JablR IV 1935: 304) negali atstoti kalbos taisyklių net ir poezijoje:

„Vertėjui patariu imti pagaliau ir savos kalbos mokytis rimtai: be kalbos nėra literatūros...“ (JablR IV 1935: 305). *Švietimo darbe* (1924, Nr. 12), kalbėdamas apie ne itin nusisekusį Fausto Kiršos vertimą (J. I. Kraševskio *Vitolio raudą*), J. Jablonskis retoriniu klausimu išveda stilisto plunksnos vertą analogiją: „Baigdamas savo recenziją, duodu vertėjui klausimą: kaip žiūrėtų jis į tapytojo darbą, iš kurio matyti, jog to tapytojo nenusivokiama ir nesirūpinama nusivokti apie spalvų reikšmę tapyboje, apie tapinio medžiagą, lytį (formą)?“ (JablR IV 1935: 305).

LAIKRAŠČIŲ STILIAUS TAISYMAI

To meto laikraščių kalba buvo, galima sakyti, visiškai silpna, pilna svetimybų, verstinių pažodinių sintaksinių konstrukcijų, griozdiškų pasakymų. J. Jablonskiui pirmiausia rūpėjo ištaisyti logikos, rašybos, skyrybos, gramatikos klaidas, jis pamini ir frazeologizmą, parsivežtų iš Rusijos, vertimus: *Štai faktas ant veido* (JablR II 1933: 364); *pastatyk jam klausimą šonkauliu* (ten pat); *Tylėk, nes tu nè prie ko* (JablR V 1936: 63).

Apie *Lietuvos žinių* dienraščio kalbą kalbininkas rašė: „Reikėtų, man rodosi, rūpintis, kad vieno laikraščio rašytojų vienoda būtų visų kalba, kad jie vien stiliumi tesiskirtų nuo vienas kito.“ (JablR IV 1935: 181). Taigi jis pripažino ne tik literatų, bet ir laikraštinių stilių įvairovę, tačiau stiliaus trūkumus pastebėdavo, nes norėjo, kad laikraščių kalba būtų „vienodesnė, gražesnė, taisyklingesnė“ (JablR IV 1935: 187), kad „laikraščiai ir rašytojai [...] šitais pastebėjimais, kur su jais sutinka, tolesniam laikui ir naudotųsi“ (JablR IV 1935: 182). J. Jablonskio komentarai ir pastabos dėl laikraščių stiliaus trūkumų gana taiklūs: „Dienraštyje tuo tarpu atsitinka kartais ir [...] c) tokių gana ilgų pasakymų, kurie, tarp ko kita, per daug augštu, ne visai geru, ne visai taisyklingu stilium yra išreikšti (X, 1 ir 2). Šitos rūšies „paklaidos“ prastam žmogeliui, – o šis turi pirmiausia rašytojui rūpėti, – ne visai bus suprantamos; jos nelengva ir ištaisyti.“ (JablR IV 1935: 181).

Trumpuose sakiniuose daugiausia taisytos kalbos klaidos, neaiškūs pasakymai. Pavyzdžiui, tokius nelogiškus sakinius: *Ačiu politikos sąlygoms, daugelis mokytojų turėjo mesti mokytojavę; Mokytojų suvažiavimas užsidengė*, J. Jablonskis taisė, kaip jis mėgdavo sakyti, *žmoniška* kalba: *Dėl politikos*

aplinkybių, sąlygų daugelis mokytojų turėjo mesti mokę; Mokytojų suvažiavimas užsidarė, pasibaigė (JablR IV 1935: 177). Rodos, taisyta tik kalba, prie stiliaus dalykų dar neprieita, tačiau kiekvienam netinkamam žodžiui J. Jablonskis siūlo mažiausiai du taisyklingus atitikmenis (*aplinkybių* ir *sąlygų*; *užsidarė* ir *pasibaigė*), iš kurių autorius gali rinktis tikslesnį, tinkamesnį.

Rastuose ilgesniuose laikraščių sakiniuose, be kalbos dalykų, taisomas ir stilius:

Lietuvos žinių sakiniai	Suredaguoti sakiniai
1. <i>Ko</i> mes šiandien regime? Ar neištiesimą perdaug <i>po darbo našta</i> sulenktų pečių? Ar ne kovą už teises ir <i>tvirtas</i> prie jau laimėtųjų <i>stovėjimas</i> ?	1. <i>Ką</i> mes šiandien regime? Ar ne sulenktųjų pečių perdaug <i>įvargintų</i> išsitiesimą? Ar ne kovą del teisių ir <i>tvirtą</i> laimėtųjų <i>gynimą</i> ?
2. Turime organizmą, vienu milžino sparnu per Atlanto vandenyną persisvėrusį, <i>antrą</i> – Rytuose <i>nesiliaujančiai</i> bėginamą (JablR IV 1935: 177).	2. Turime organizmą, vienu milžino sparnu per Atlanto vandenyną persisvėrusį, <i>antru</i> – Rytuose <i>nuolat, be paliovos, nepaliaunamai</i> keliamu, skečiamu (?).

Laikraščio autoriaus sakiniai netaisyklingi, dėl to neaiški ir jų mintis. J. Jablonskio suredaguotas pirmas sakinytas tapo sklandesnis dėl pataisytos žodžių tvarkos ir dėl gramatinių formų sąskambio retorinių klausimų pabaigoje: *išsitiesimą / gynimą*. Antrame sakinyje vietoj *nesiliaujančiai* pateikė keletą taisyklingų sinonimiškų žodžių – *nuolat, be paliovos, nepaliaunamai*, o vietoj visiškai neaiškaus žodžio „bėginamą“ – *keliamu, skečiamu* (?). Klausukas rodo, kad J. Jablonskis ir pats šiek tiek abejojo dėl šio taisymo, antra, galbūt paliko erdvės autoriaus pasirinkimui. Kalbininkas dažniausiai tik siūlydavo, jo nuomone, taisyklingesnę, geresnę žodį, pateikdavo keletą jų ir tolerantiškai prisipažindavo dar neišsėmęs visų kalbos ir stiliaus turtų: „Šitos mintys galima, žinoma, ir kitoniškai išreikšti; reikia tik rūpintis visada, kad jos žmonių kalbos taisyklėmis būtų nusakomos.“ (JablRR II 1959: 210).

Jono Jablonskio taisymai buvo didelė paspartis to meto spaudos darbininkams, ne mažesnę įtaką darė ir jo asmeninis pavyzdys: jis buvo ne tik laikraščių redaktorius, bet ir aktyvus savito ištobulinto stiliaus straipsnių ir recenzijų rašytojas. „Iš kur mokės bendradarbiai žmoniškai rašyti laikraščiu, jei laikraštis savo kalba, visu savo darbo sutvarkymu pavyzdžio jiems gero neduoda?“ (JablR IV 1935: 186).

APIE YPATINGĄ JONO JABLONSKIO STILIŲ

J. Balčikonis rašo, kad renkant visus Jono Jablonskio raštus, o rašyta „beveik per pusę amžiaus“, kartais slapyvardžiais, neretai ir visai be jokio parašo, norint pasakyti, kas priklauso jo plunksnai, nebuvo itin sunku: „[č]ia didelių apsirikimų būti negalėjo, nes **jo kalba skiriasi nuo kitų rašytojų ne tik savo taisyklingumu, bet ir ypatingu stilium** (paryškinta mano. – R. K.) (Balčikonis 1932: VII). Vis dėlto iki šiolei lietuvių kalbotyroje, rodos, nebuvo aptarta, kuo konkrečiai jo stilius ypatingas.

Iš tiesų, vertinant J. Jablonskio tekstus stiliaus požiūriu, į akis krinta ne tik jo kalbos taisyklingumas, logiškumas, aiškumas, bet ir sklandumas, dažni, verčiantys mąstyti retoriniai klausimai ir ypač mėgstami periodai. Kalbininko amžininkas Motiejus Gustaitis periodą vadino „stiliaus pilnumu, arba pilnatimi“.

Pasiklausykime J. Jablonskio retoriniais klausimais suformuluotų stiliaus pilnačių – ritmingų periodų. Mat „norėdami patikrinti, ar sakinyš euritmiškas, turime jį perskaityti balsu“ (Pikčilingis 1971: 255). Klasikinėje retorikoje prasminiu, ritminiu, intonaciniu atžvilgiais periodas buvo siektinas sakinių sudarymo modelis. Periodų konstravimo meno, studijuodamas Maskvos universitete klasikinę filologiją, J. Jablonskis išmoko, kaip galima numanyti ir aiškiai jausti, iš Cicerono kalbų ir laiškų. J. Jablonskio periodai turi sakininės kalbos skambesį⁴, girdime ritmingą sakinio bangavimą, reiškiama „apvaliais, meningai surikiuotais sakiniais“ (Gustaitis 1923: 77). Ir iš tiesų – gyva logiškos minties grandinė tarsi apsisuka ratu, ji tampa visiškai aiški tik tada, kai periodo minties pradžia galop susijungia su pabaiga ir tarsi vienu užmoju išreiškia sudėtingą minčių kompleksą:

Pats aš vartuju, tiesa, žodį „karas“; bet vartuju tik dėl to, kad iš žmonių kalbos – iš Juškos dainų, žodyno, iš Prūsų žmonių kalbos – aš jį, tą „karą“; težinau. (JablRR II 1959: 111)

Plačiau aptarkime vieną ilgesnį periodą:

Lieka atsakyti dar į vieną klausimą: ar tinka kalbamasis vadovėlis pradedamosios mūsų mokyklos reikalui – tos mokyklos antriesiems mokslo metams? Užtuot atsakęs į tą opųjį klausimą, šiuo tarpu pažymėsiu, jog mūsų mokytojams jau metas yra imti iš tikrųjų rūpintis, kad laisvoji mūsų tautos mokykla

⁴ Felicija Bortkevičienė *Lietuvos žiniose* (1930 02 25) rašė, kad „Jablonskio lūpose lietuvių kalba skambėjo kaip gražiausia muzika“.

tikrai gerų susilauktų netrukus kalbos mokslo vadovėlių auklėjamųjų vaikų reikalui: jų mums gyvai reikia, jei norime rimtai kalbėti apie savo mokyklos, savo tautos ateitį, jei brangu mums mokykla, jaunoji mūsų karta, tėvų žemės gyvybė ir laimė... (JablR II 1933: 91)

Sakinys ritmiškas, gyvas, turintis pradžią – retorinį klausimą, ir pabaigą – aiškų vienaarūšiais sakinio dėmenimis suformuluotą atsakymą. Sakinys periodiškasis, su turtingais intonacinių vienetų išvardijimais, panašaus ilgumo sakinio dėmenų kartojimais ir laipsniavimais. Pirmoji periodo dalis ramesnė, santūresnė, konstatuojamoji (*jau metas [...] rūpintis*). Vienintelis dalykas šioje periodo dalyje – gal kiek taisytina žodžių tvarka pernelyg ilgame šalutinio sakinio dėmenyje (*kad laisvoji mūsų tautos mokykla tikrai gerų susilauktų netrukus kalbos mokslo vadovėlių auklėjamųjų vaikų reikalui...*). Po dvitaškio einanti antroji periodo dalis (*jų mums gyvai reikia*) – pagrindžianti, argumentuojanti, dėl ko reikia gerų vadovėlių, emociškai kylanti, auganti, labai ritmiška, suskirstyta prasmingomis pauzėmis, sudaryta iš panašaus ilgumo vienaarūšių šalutinių sakinio dėmenų:

*jų mums gyvai reikia,
jei norime rimtai kalbėti apie savo mokyklos,
savo tautos ateitį,
jei brangu mums mokykla,
jaunoji mūsų karta,
tėvų žemės gyvybė ir laimė...*

Jaunąją lietuvių kartą J. Jablonskis metaforiškai vadina *tėvų žemės gyvybe ir laime...* Ir metaforiškasis, ir alegorinis kalbėjimas (tiesa, visada aiškus, logiškas, neaptemdytas) jam nėra svetimas. Štai kaip J. Jablonskis rašo *Lietuvos žiniose* (1914, Nr. 111) apie gimtąją kalbą (mintį, kad gimtoji kalba – „paskutinė Lietuvos pilis“, jis perskaitė tame pačiame dienraštyje ir neliko tai minčiai⁵ abejingas). Pritardamas autoriui gražiai ją išplėtojo periodu:

Puiki, graži mintis! Jei tuo nepasirūpysime dabar, jei patys nesusiprasime dabar pat negerai darą, tą pilį griaudami – paskui, po kiek laiko, šios didžiosios pilies griovimas labai bus sunku ir atitaisyti. (JablR IV 1935: 182)

⁵ J. Pikčilingis taip pat šią mintį yra plėtojęs (žr. Marčiulionytė 1991: 24), kalbėdamas apie gimtojo žodžio bičiulių draugiją „Aidija“: „Mano mintis buvo, kad reikia traukti pavyzdžiu, reikia žodžio, kalbos švenčių. Juk, anot V. Hamiltono, „žodis – tai pilis gimtojo žemėj“; tad kiekvienas turim būti atsakingas už tos pilies tvirtumą.“

M. Gustaitis *Stilistikoje* rašo: „Be gramatikos ir sintaksės taisyklių periodas dar būtinai reikalingas dviejų sąlygų: v i d u j ė s arba loginės, pasireiškiančios griežtu minties vienumu, ir v i r š u j ė s – stilistinės, reikalaujančios pilno ir sklandaus minties išvystymo.“ (Gustaitis 1923: 78). Gramatikos, ypač sintaksės, specialistas J. Jablonskis tobulai atitinka šias abi M. Gustaičio iškeltas sąlygas.

Nuolat pabrėždamas, kad „rašytojams reikia patiems pradėt rūpintis, kad mūsų rašomoji kalba būtų a) lengva, graži, aiški, plačiai suprantama ir b) taisyklinga (ji turi eiti žmonių, skaitytojų kalbos taisyklėmis)“ (JablR IV 1935: 144), savo taisyklinga kalba, lengvu, sklandžiu stiliumi J. Jablonskis parodė gerą pavyzdį visiems rašantiems Lietuvos inteligentams:

Jei kritikui nieko šiam reikalui nepasako keli mano sintaksės lapeliai [...], tad ar nepasakys jam bent tas dalykas, jog tą „baudžiaivos“ kalbą labai plačiai vartoja ir išėjusieji iš „baudžiaivos raugo“ latviai ir jų spaudėjai vokiečiai, jog ją vartodavo ir didieji rymiečių karžygiai, kariautojai (C. J. Caesar...), kitų tautų spaudėjai, vargintojai ir švietėjai?

Gerbiamasis Pilieti! „Pasakojamoji kalba“ ne baudžiaivos liekana. Ne baudžiava čia kalta! Kad mes tos kalbos nesuprantame, kad jos kur reikiant nevartojame, kaltas čia vien mūsų pačių savo kalbos nemokėjimas, žmonių kalbos dėsnii neikinimas... Būkime bent atviri. (JablRR II 1959: 100)

Pripažindami, kad J. Jablonskis rašė itin taisyklinga, aiškia, gryna kalba, ir remdamiesi M. Gustaičio stilių skirstymu⁶, turime pasakyti (tai rodo ir cituotieji pavyzdžiai), kad kalbininkas gerai išmanė ir „rimtojo“; ir „perio-
dingojo“; ir „dailiojo“; ir „paprastojo“; ir „aukštojo“; ir „juokaujamojo“; ir kitų stilių reikalavimus. J. Jablonskis labai gerai jautė, kada koku stiliumi rašyti: kada tinka paprastas, ramus, santūrus stilius (taip rašė kalbos mokslo klausimais), kada iškilmingas, prakilnus (pavyzdžiui, taip pasveikino *Vilniaus žinių* pasirodymą straipsnyje „Mūsų šventė ir mūsų rūpestis“ (JablR I 1932: 73). Iš tiesų kartais, ypač atsakymuose oponentams, J. Jablonskio mintis suspindėdavo subtiliai išradingu, pasak M. Gustaičio, juokaujamoju

⁶ M. Gustaičio *Stilistikoje* (1923) skiriamos devynios stiliaus rūšys: I. Atskilasis, periodingasis ir mišrasis; II. Paprastasis, dailusis ir vidutinis; III. Liaudies ir meningai liaudiškas; IV. Lietuviškasis ir nelietuviškasis; V. Plastingasis ir abstraktinis; VI. Rimtasis, juokaujамasis ir aukštasis; VII. Bendrinis ir individualus; VIII. Laiškinis; IX. Naujoviškieji. Toks alogiškas stilių skirstymas ne vienu pagrindu šiandien, be abejo, kelia tam tikrų abejonių, bet J. Jablonskio amžininkas M. Gustaitis nurodo ir lietuviškojo stiliaus pavyzdį: „Įdėm lietuviškajam kalbos stiliumi pakraipą davė Jablonskis“ (Gustaitis 1923: 201).

stiliumi. Kaip pasakoja gydytojas Viktoras Vaičiūnas, net ir sunkiai sirgdamas, pusiau paralyžiuotas J. Jablonskis mokėjo juokauti, visada būdavo gerai nusiteikęs. „Savo atvirumu ir savo sveiku humoru [...] veikiai pavergdavo visus žmones.“ (Lukėnaitė-Griciuvienė 2009: 39).

Juokaujamojo stiliaus pavyzdžių J. Jablonskio raštuose gausu. Aptardamas Kazio Bizausko vadovėlį, kuriame kalbama apie aukštuosius literatūros ir stilistikos dalykus, ir kritikuodamas perdėm sudėtingą autoriaus kalbėjimą, stilistikos terminų painiavą, šiek tiek su ironija rašo: „Mums, prastiems žmoneliams, labai sunku yra suvaikyti šitas nesuvaikomas skirtumas.“ (JablR II 1933: 181).

J. Palukaičio vadovėlyje *Žiburėlis* įdėtų eilėraščių kalboje radęs nemažą trūkumą, netaisyklingų sintaksinių konstrukcijų, pažodžiui iš rusų kalbos verstų dalykų, J. Jablonskis labai subtiliai rašo: „Neįkvėptųjų“ žmonių kalboje pažymėtuosius pasakymus galėtų atstoti, rodosi, ir šiokie žodžiai... (JablR IV 1935: 219). Po taisyčių vis dėlto priduria, kad „[l]abai tolti nuo žmonių kalbos ir eilėraščiams neturėtume leisti!“ (JablR IV 1935: 220).

Kai griežtasis kalbininko oponentas Druskus⁷ viename straipsnyje emociškai ir nervingai sušuko: „Mirsiu – ir neužmiršiu Rygiškių Jono mokslo keikiamus straipsnius, [...] taip jie man įstrigo atmintin!“, J. Jablonskis su jam būdingu dvasios ramumu, juokaudamas ir, kaip įpratęs, sklandžiu periodinguoju stiliumi atsakė: „Prašyčiau straipsnio autorių, kad „smerčio ady-noje“ betgi pasigailėtų „garbaus kalbininko“, pamirštų tą jo nusidėjimą ar tik „išradimą“ ir dovanotų už jį: tuokart bus juk ir svarbesnių dalykų, kurie ne pro šalį bus mirštant galvoje, prieš akis turėti.“ (JablR IV 1935: 172). Taip „blusininkas nusidėjėlis“ poterių intonacijas primenančiu stiliumi nuolankiai prašo mirtinai įsižeidusio Druskiaus atleidimo.

Šių laikų funkcinių stilių požiūriu vertinant J. Jablonskio stilių, galima apibendrintai pasakyti, kad jo straipsniai kalbos klausimais parašyti populiariuoju moksliniu stiliumi, aiškiai, objektyviai, taktiškai. Ir A. Piročkinas rašo: „Matyt, ir kiti taisyčiai buvo panašūs. Visa buvo pasakyta labai taktiškai, švelniai, draugiškai.“ (Piročkinas 1978: 75). Net į griežčiausius vertinimus ir užgauliojimus, o jų būta nemaža ir netgi labai kategoriškų, pvz.: „Neprašyti stiliaus taisytojai šių dienų rašytojams ir poetams visai nereikalingi“ (JablR V 1936: 66); „patys neturėdami apie stilių mažiausio supratimo“ (JablR V 1936: 62); „ilgam laikui užmušė lietuviškąją knygą“ (JablR V 1936:

⁷ Druskus – Adomas Jakštas (tikrasis vardas Aleksandras Dambrauskas).

61) ir kt., J. Jablonskis gebėjo reaguoti santūriai, blaiviai ir principingai, visada logiškai, argumentuotai ir apibendrintai atsakyti į kaltinimus.

Straipsnius visuomenės, kultūros, švietimo klausimais, dažniausiai laikraščiams, J. Jablonskis rašė publicistiniu stiliumi, kuriame dera jam būdinga intelektualinė kalba su santūriomis ekspresinėmis priemonėmis (kaip rodo cituoti kalbos pavyzdžiai, jis gebėjo kalbėti ne tik taisyklingai ir logiškai, bet ir emociškai, vaizdingai, iškalbingai).

Retkarčiais atsakydavęs oponentams juokaujamoju stiliumi, J. Jablonskis galutinai paneigė kai kurių rašytojų duotą charakteristiką, kad jis buvęs tik sausas gramatikas, suvalkietis dogmatikas, nieko neišmanęs apie stiliaus subtilumus.

ETINĖS STILISTIKOS IŠTAKOS

Etinės stilistikos tyrimai Lietuvoje dar tik pradedami. Stilistas K. Župerka rašo: „Reikėtų apžvelgti mūsų kalbininkų darbus, kuriuose nagrinėjami kalbos etikos dalykai; susidarytų lietuvių etinės lingvistikos vaizdas, o iš pastarosios jau aiškiau būtų galima išskirti etinę stilistiką.“ (Župerka 2005: 28)⁸.

Taigi ir iš J. Jablonskio raštų susidarė tiek kalbos etikos pavyzdžių, kad pakako medžiagos atskiram pranešimui⁹. Iš jų išskirsiu bent porą atvejų, susijusių su šio straipsnio tema, kai kalbininkas atkreipia dėmesį į stiliaus raišką, teksto autoriaus (vertėjo, oponento) kalbą vertindamas iš etinės stilistikos pozicijų.

Kalbininkas yra sukritikavęs tokį pasakymą: *Bulgarijos Trakijoje gyventojų yra beveik 500 tūkstančių galvų* (JablR IV 1935: 131). Stilistikoje toks tropas, kai visą žmogų pakeičia kuri jo kūno dalis (šiuo atveju – galva), vadinamas sinekdocha, arba *pars pro toto*. Šnekamojoje kalboje ar meniniuose kūriniuose tokios sinekdochos visai tinka: *Veiz pro langą – galvos vienos* (reikšme – daug žmonių). O štai J. Jablonskiui minėtas sakinytis todėl,

⁸ Apie etinę stilistiką taip pat žr. Koženiauskienė R. Šnekamosios kalbos ir žargoninės leksikos paskirtis viešajame žurnalisto diskurse. – *Kalbos kultūra*, 2009, 82, 126–137.

⁹ J. Jablonskio kalbos etika straipsnio autorės plačiau aptariama M. Romerio universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto organizuojamoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Šiuolaikinio pasaulio dinamikos iššūkiai humanitariniams mokslams“ 2010 gruodžio 3 d. skaitomame pranešime „Retorinė kultūra: tradicijos tęstinumo svarba (J. Jablonskio kalbos etikos pradmenys)“; o apie etinę stilistiką rašoma pirmą kartą.

matyt, ir užkliuvo, kad žmonės skaičiuojami galvomis kaip galvijai (pavyzdžiai iš šnekamosios kalbos: *Karvių su telyčiom peržiem aštuonios galvos reiks išliuobti* Sml; *Mainom karvėm galva galvon* Ml)¹⁰. Nors kritikuotas sakinys, kaip ir kiti, ištrauktas iš konteksto, bet iš kelių sakinių galima numanyti, kad tai *Vilties* dienraščio straipsnis apie gyventojų surašymą, taigi dalykinio, o ne meninio stiliaus tekstas, ir todėl kalbininkas siūlė keisti neutraliu pasakymu: *Bulgarų Trakijoje yra beveik 500 tūkstančių žmonių arba yra beveik 500 tūkstančių gyventojų*.

J. Jablonskis subtiliai jautė etinius stilistinius žodžio atspalvius. Kalbininkas yra viešai sukritikavęs lietuvių Povilo Žaldoko, Apolinaro sūnaus, neetišką pasakymą su žodžiu *rioglinti*: *Broliai-lietuviai, nežiopsokime ir neduokime lenkams rioglinti* (!) *lenkiško parašo Vilniuje, Lietuvos sostapilėje, ant „Aušros Vartų“ prie Dievo motinos paveikslu!* Net ir be konteksto *rioglinti* yra aiškiai menkinamasis žodis, reiškiantis „negražiai dėti, statyti, nerangiai eiti, vilktis“. Šiame tekste matyti, koks jis nepagarbus lenkiškai kalbančių Lietuvos žmonių atžvilgiu. J. Jablonskis rašo: „Kad būtų kalbama apie lietuviškąjį parašą, Apolinaro sunus, žinoma, būtų ir be žodžio „rioglinti“ apsiėjęs.“ (JablR I 1933: 102).

Aptartieji pavyzdžiai rodo, kad Kalbos Patriarchas¹¹ buvo aukštos kultūros asmenybė, gerai suvokęs stilistikos, iš jos – ir etinės stilistikos dalykus.

APIBENDRINAMOSIOS IŠVADOS

Jonas Jablonskis, taisydamas kalbos klaidas, kartu formavo ir bendrinės kalbos stilistinio norminimo kriterijus. Tai tik patvirtina mintį, kad kalba ir stilius yra neatskiriami, kad stiliaus kultūros nėra be minties ir kalbos kultūros, o be kalbos nėra literatūros.

Vertindamas kūrinių kalbą ir stilių, J. Jablonskis pirmiausia kreipė akis į minties turinio logiką, peikė prasimanytus, perdėm nuo tikrovės nutolusius vaizdus. Jo logiškas protas nepriimdavo tokių stilistinių „puošmenų“, kurios prieštarauja mąstymo logikai.

¹⁰ Šnekamojoje kalboje toks pasakymas galimas ir apie žmones: *Šeimynos septynios galvos* (septyniese) – *visiem reikia pavalgyti ir apsivilkti* Sml. *Bajorai turėjo galvas po savim rašytas* (turėjo žmones baudžiauninkus) Gršl. (LKŽ III 79).

¹¹ Taip savo interviu Joną Jablonskį pavadino J. Pikčilingis (žr. Marčiulionytė 1991: 24).

Redaguodamas originaliąją ar verstinę literatūrą kūrė, J. Jablonskis ypač jautriai lieto stilistikos klausimus, sakydamas, kad jie nėra ir jam pačiam visiškai aiškūs, pripažindamas rašytojų teisę į stiliaus įvairovę. Net ir nesutikdami su kai kuriais taisymais, rašytojai turėjo diskutuoti, polemizuoti, ieškoti tiesos, geriau pagalvoti, ką ir kaip rašyti. Nuolatinis J. Jablonskio dėmesys rašytojų (literatūrų, laikraštinių, vadovėlių autorių) kalbai ir stiliui davė gerų rezultatų: lietuvių kalba darėsi vienodesnė, taisyklingesnė, gyvesnė, lengvesnė.

Šių laikų funkcinių stilių požiūriu vertinant paties J. Jablonskio stilių, galima pasakyti, kad jo straipsniai kalbos klausimais parašyti populiariuokiu moksliniu stiliumi, aiškiai, objektyviai, taktiškai. Į oponentų kaltinimus kalbininkas gebėjo reaguoti santūriai, blaiviai, logiškai, argumentuotai. Straipsnius visuomenės, kultūros, švietimo klausimais, dažniausiai laikraščiams, J. Jablonskis rašė publicistiniu stiliumi, kuriame dera jam būdinga intelektualinė kalba su santūriomis ekspresinėmis stiliaus priemonėmis.

Aptartieji pavyzdžiai rodo, kad Jonas Jablonskis gerai išmanė ne tik kalbos, bet ir stilistikos dalykus. Kalbos ir stiliaus taisymais ir aiškinimais, gebėjimu rašyti taisyklingai, logiškai ir aiškiai, sklandžiu, lengvu ir įtaigiu stiliumi kalbininkas traukė kitus savo gyvu pavyzdžiu.

Apibendrintai galima pasakyti, kad Jono Jablonskio dėmesys stiliui, reiškęsis įvairiais aspektais, darė įtaką ir rašytojams, ir stilistikos tyrėjams, ypač daug naudos davė praktinei stilistikai.

ŠALTINIAI

- FŽ 2001: *Frazeologijos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
JablR I 1932: *Jablonskio raštai 1*, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys.
JablR II 1933: *Jablonskio raštai 2*, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys.
JablR IV 1935: *Jablonskio raštai 4*, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys.
JablR V 1936: *Jablonskio raštai 5*, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys.
JablRR II 1959: J. Jablonskis. *Rinktiniai raštai 2*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
JablL 1985: *Jono Jablonskio laišškai*, Vilnius: Mokslas.

LITERATŪRA

- Abaravičius J. 2002: *Skyrybos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
Balčikonis J. 1932: Prakalba. – *Jablonskio raštai 1*, VII–XXVIII.

- Balčikonis J. 1935: Prakalba. – *Jablonskio raštai* 4, VII–VIII.
- Gustaitis M. 1923: *Stilistika*. Vadovėlis literatūros teorijai, Marijampolė.
- Jokantas K. 1921: Jablonskis Mintaujoj, Revely, Pskove. – *Lietuvos mokykla* 12, 540–543.
- Knabikaitė V. 2006: *Lingvistinės lietuvių stilistikos raida XX amžiuje*, Vilnius: Mintis.
- Lukėnaitė-Griciuvienė E. 2009: *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima*, Lietuvos nacionalinis muziejus.
- Marčiulionytė I. 1991: „Žodis – tai pilis gimtojoj žemėj“ (interviu su J. Pikčilingiu). – *Gimtoji kalba* 3, 23–25.
- Palionis J. 1959: J. Jablonskio kalbiniai taisymai. – J. Jablonskis. *Rinktiniai raštai* 2, 43–47.
- Pikčilingis J. 1971: *Lietuvių kalbos stilistika* 1, Vilnius: Mintis.
- Pikčilingis J. 1971a: *Kas yra stilius*, Vilnius: Mintis.
- Pikčilingis J. 1975: *Lietuvių kalbos stilistika* 2, Vilnius: Mintis.
- Pikčilingis J. 1990: Teatgyja ji, kalbos sąžinė. – *Mūsų žodis* 2, 5–6.
- Piročkinas A. 1975: Jablonskis ir kalbos stiliai. – *Mūsų kalba* 6, 4–11.
- Piročkinas A. 1978: *J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas*, Vilnius: Mokslas.
- Piročkinas A. 1986: *Jono Jablonskio kalbos taisymai*, Kaunas: Šviesa.
- Piročkinas A. 2000: Jonas Jablonskis redaguoja Vaižgantą. – *Archivum Lithuanicum* 2, 162–163.
- Smetona A. 1930: Atsiminimų bruožai. – *Kalba* 1(2), 37–44.
- Vasiliauskaitė S. 1970: J. Jablonskis – frazeologinių junginių vertėjas. – *Pergalė* 3, 154–157.
- Župerka K. 2005: Tekstas etinės stilistikos požiūriu. – *Žmogus ir žodis* 7(1), 28.

Gauta 2010 10 29

JONAS JABLONSKIS' CONCERN ABOUT THE LANGUAGE STYLE

S u m m a r y

When editing literary texts of other writers, Jonas Jablonskis gave a particular attention to stylistics matters. Although he admitted that certain stylistic issues remained unclear to him, he did recognize the writers' right to stylistic variation. J. Jablonskis' constant attention to the written word of writers, newspaper reporters, textbook authors yielded good results: the Lithuanian language was becoming more standardized, correct and expressive.

From the modern perspective of functional styles, the style of J. Jablonskis could be described as popular science writing—his articles on language are written in clear, objective and non-biased language. His responses to opponents are moderate, sensible, logical and argumentative. J. Jablonskis' articles on social, cultural and educational issues (mostly for the newspapers) are written in the publicistic style which combines the intellectual discourse with moderately expressive stylistic means. Some of his texts are written in witty humorous style which denies the opinion that he was a conservative and dogmatic grammarian insensitive to stylistic subtlety.

It is possible to conclude that the distinctive features of Jonas Jablonskis' style are an exceptionally correct usage of Lithuanian, transparent and logical expression of ideas as well as easiness in writing and ability to formulate ideas in fluently flowing syntactical periods, showing his fondness for rhetorical questions that focus the reader's attention and encourage him to think.

REGINA KOŽENIAUSKIENĖ
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius
Regina.Kozeniauskiene@flf.vu.lt